

Náhradní rodinná péče (PSY1700) Blok 1

Ondřej Bouša

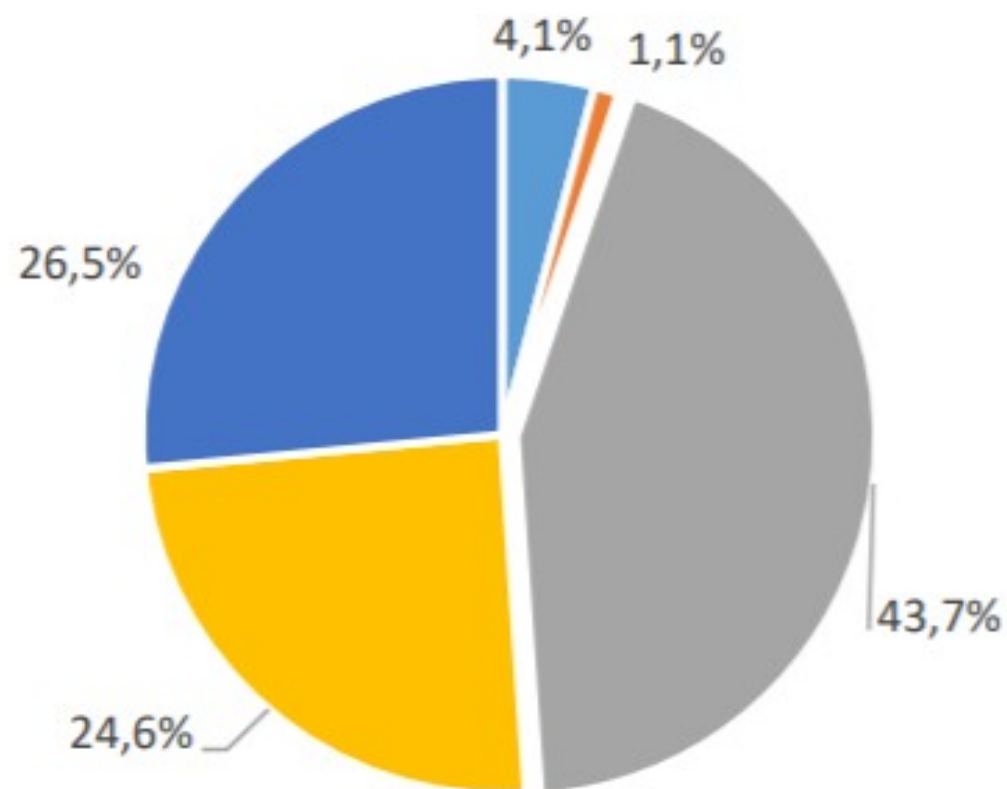
Osnova dnešního bloku

- JAK SE DÍTĚ DO SYSTÉMU PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI DOSTANE
- Odebírání dětí z rodin - jaká jsou úskalí různých přístupů - mezinárodní srovnání - časté a přísné odebírání vs. český systém
- Úskalí častého měnění trvalého bydliště rodičů + dopad na dlouhodobé sledování dítěte + příklady z praxe
- Babyboxy
- Sanace rodin
-
- SYSTÉM PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI
- Popis a rozdělení/členění a statistiky
- Problematika kompetencí
- Různé role OSPOD a otázka slučitelnosti požadavků
- Reforma péče o ohrožené děti
- Pozice psychologa

Děti odebrané z péče rodičů

- Téměř tři čtvrtiny dětí (72,8 %; 2 796 dětí) byly z péče rodičů odebrány na základě předběžného opatření soudu včetně tzv. rychlého opatření.
- Více než jedna čtvrtina dětí (27,2 %; 1 045 dětí) byla odebrána z péče rodičů vykonatelným rozsudkem soudu.
- byly děti odebírány z péče rodičů z více než tří pětín na návrh OSPOD (64,9 %; 2 493 dětí)
- bezmála jedné třetiny na návrh jiných osob (33 %; 1 268).
- **OSPOD je tedy dominantním předkladatelem návrhu na odebrání dítěte v porovnání s jinými.**

Důvody odebrání dítěte z péče rodičů, ČR, 2016

■ Týrání dítěte

■ Zanedbávání výchovy dítěte

■ Jiné překážky v péči o dítě na straně rodičů

■ Zneužívání dítěte

■ Výchovné problémy dítěte

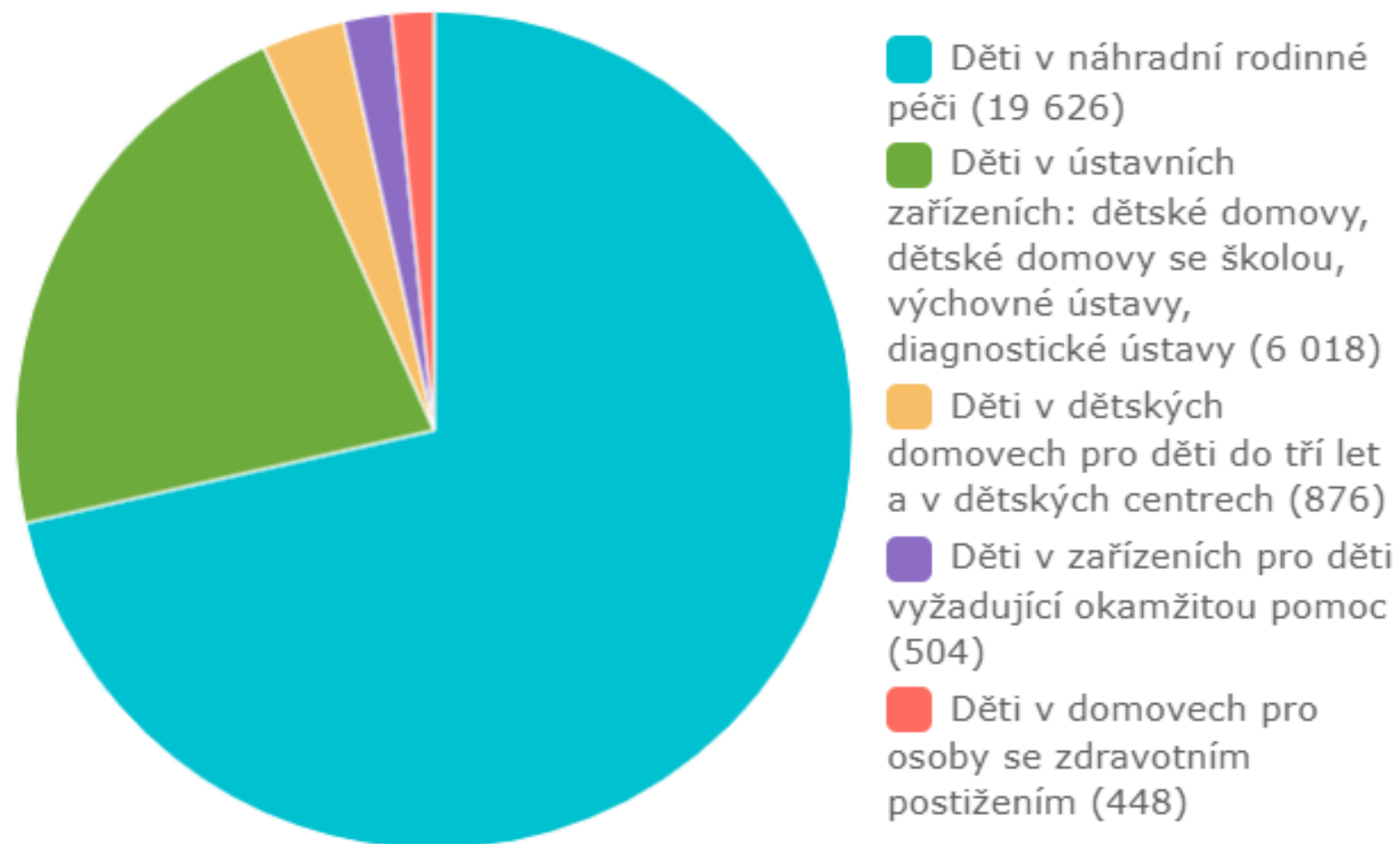
Důvody odebrání dětí

- Zanedbávání výchovy dítěte (43,7 %; 1 665 dětí).
- Výchovné problémy dítěte (24,6 %; 937 dětí)
- Jiné překážky v péči o dítě na straně rodičů (26,5 %; 1 010 dětí), např. nástup rodiče k výkonu trestu odnětí svobody, nepříznivý zdravotní stav rodiče vyžadující dlouhodobější hospitalizaci, apod.
- Týrání dítěte 4,1 % případů (158 dětí)
- Zneužívání dítěte v 1,1 % případů (42 dětí).

Vývoj v čase

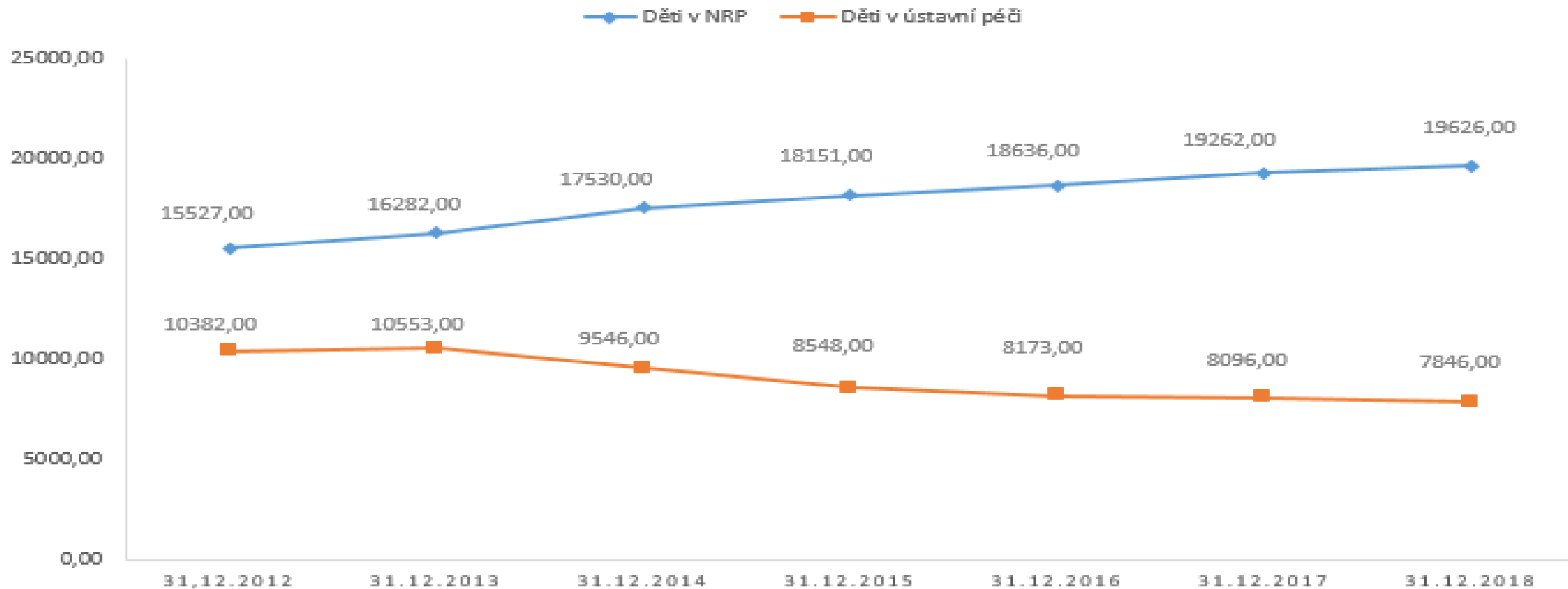
	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Celkem evid. případů	9178	8929	9416	9433	8478	7527	7525	6642	5787
z toho tělesné týrání	531	635	626	686	787	859	836	738	677
z toho psychické týrání	966	909	987	1068	1171	1067	952	953	826
z toho sexuální zneužívání	720	729	780	745	932	888	813	806	786
z toho dětská pornografie	151	119	66	57	87	33	33	33	26
z toho dětská prostituce	2	9	23	15	17	17	22	9	12
z toho zanedbávání dětí	6808	6528	6934	6862	5484	4663	4869	4103	3460

Počet dětí žijících mimo svou biologickou rodinu

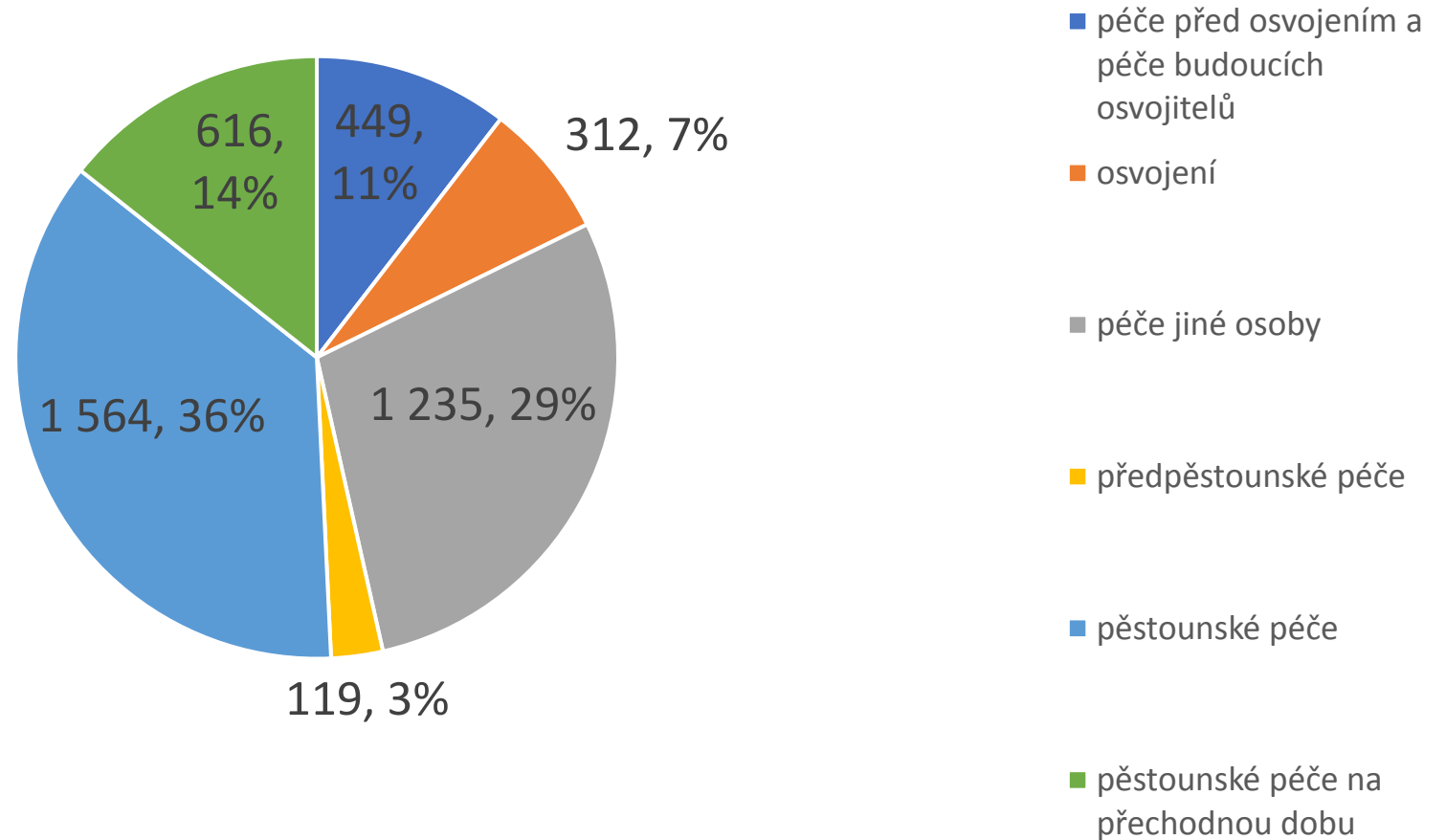
Zdroj: MPSV a ÚZIS k 31. 12. 2018

POČET DĚTÍ ŽIJÍCÍCH V NRP A ÚSTAVNÍCH ZAŘÍZENÍCH* OD ROKU 2012

* dětské domovy, dětské domovy se školou, výchovné ústavy, diagnostické ústavy, dětské domovy pro děti do tří let, kojenecké ústavy, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, domovy pro děti se zdravotním postižením.

Umístování dětí do náhradní rodinné péče

Ukončení NRP - rok 2020

	Počet dětí 31. 12.	z toho se zdravotním postížením	z toho svěřené do NRP déle než rok	Zánik pěstounské péče, poručenství nebo svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče ve sledovaném roce					
				z toho dítě odešlo				nabytí plné svěprávnosti dítěte	celkem
				k rodičům	do jiné formy náhradní rodinné péče	do osvojení	do ústavního zařízení nebo do ZDVOP		
Pěstounská péče	12 094	412	10 313	151	151	8	95	713	1 118
PPPD	504	21	76	61	202	76	16	3	358
Poručenství s osobní péčí poručníka	3 307	265	2 790	5	26	5	30	211	277
Svěření dítěte do péče jiné osoby	4 575	97	3 083	203	247	30	27	256	763

Nesedí něco?

- ZPRÁVA O PŘÍČINÁCH UMISŤOVÁNÍ DĚTÍ MIMO VLASTNÍ RODINU Z PERSPEKTIVY ORGÁNŮ SOCIÁLNĚPRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ Česká republika – Ministerstvo práce a sociálních věcí (2017):
 - *„Data poskytovaná jednotlivými resorty není možné vzájemně porovnat z důvodu rozdílného způsobu vedení a vykazování dat (výkaznictví).*
 - *MŠMT sleduje statistiky v časovém období školních let a/nebo k 31. říjnu jednotlivých let. Data jsou dostupná na úrovni krajů, přičemž jsou vyplňována zařízeními, rozhodující je umístění zařízení.*
 - *MPSV má v rámci výkazů V20 k dispozici data za jednotlivá ORP, rozhodující je místně příslušný „vykazující“ OSPOD. Data jsou zjišťována za kalendářní rok a/nebo k 31. prosinci daných let.*
 - *Statistika Ministerstva zdravotnictví je také dostupná na úrovni krajů, a stejně jako v případě MŠMT je rozhodující umístění zařízení. Data jsou zjišťována za kalendářní rok a/nebo k 31. prosinci jednotlivých let.“*

Dikce ministerstev:

- **MŠMT**

- Zařízení ústavní a ochranné výchovy (211):
 - 2/3 představují dětské domovy (cca 143),
 - dětské domovy se školou (13,2 %; 28)
 - výchovné ústavy (12,8 %; 27).
 - diagnostická ústavy je 13 (6,2 %)

- **MZ**

- dětské domovy pro děti ve věku do 3 let (v roce 2015 30 DD a 1 DC)

- **MPSV**

- Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- NRP

Kojenecké ústavy (2020, Lumos)

- Celkový počet dětí umístěných v těchto zařízeních se snížil na 559.
- Za pouhé dva roky mezi roky 2018 a 2020 došlo k poklesu počtu dětí v kojeneckých ústavech o téměř 100 dětí.
- Nejvíce se přitom snížil počet dětí do 3 let (včetně), kvůli kterým byly kojenecké ústavy primárně zřizovány, a to o přibližně 180 dětí (40 %).
- V dětských domovech pro děti do tří let převažují nyní děti ve věku od čtyř let.
- Počet dětí do 3 let v kojeneckých ústavech pozvolna klesá minimálně posledních deset let. V době sběru dat bylo v zařízeních po celé republice 265 dětí v tomto věku. Děti starších už bylo více, celkem 294.

Babyboxy

- V ČR je 79 babyboxů
- Celkový počet dětí: 216
- v roce 2020: 15
- zbývá 17 bezdětných
- Evropa: CH, SVK, A, H, PL, D, I, B, GB, S, F, NL

- Kontroverze, diskuze a kritika – kde vidí problém psychologie?

Utajované porody

- Další kontroverzní téma – viz zkušenost z Aše (srovnejte +/- s babybox)
- Identita matky je známa, avšak utajena
- Legislativně zakotveno (od 2004)
- Pouze pro ženy s českým státním občanstvím, které **nejsou vdaná ani rozvedená kratší dobu než 300 dní** a jejímu muži nesvědčí domněnka otcovství
- **Biologická matka není zapsána v rodném listu dítěte, má k němu ale právní vztah až do doby, kdy bude dítě definitivně osvojeno.**
- Porod je hrazen z pojištění
- Více informací např.: <https://www.sancedetem.cz/utajeny-porod>
- Utajovaný porod není to samé jako anonymní porod!

Anonymní porod

- Identita matky **není** známa.
- V prostředí českých porodnic zatím **není legální**.
- Ženy se mohou obrátit na specializované subjekty – např. kojenecký ústav, azylový dům, atp.
- Biologická matka není zapsána do rodného listu dítěte a **nemá k němu ani právní vztah**.
- Dítě má právní statut **nalezence**.

SYSTÉM PÉČE O OHROŽENÉ DĚTI

Ochrana dítěte

- širším pojmem než sociálně-právní ochrana
- zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, je upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly.
- Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti.
- Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují.
- Deklarace práv dítěte a Úmluva o právech dítěte přijatá deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu.
- **Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm.**
- Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, věnuje pozornost dětem a rodině v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu.
- Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc.
- **Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají a nebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.**

Sociálně-právní ochrana dítěte

- zajištění práva dítěte:
 - na život,
 - jeho příznivý vývoj,
 - na rodičovskou péči a život v rodině,
 - na identitu dítěte,
 - svobodu myšlení, svědomí a náboženství,
 - na vzdělání, zaměstnání,
 - ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

Sociálně-právní ochrana dítěte

- Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí vyjadřuje konkrétně **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o SPO“), který vymezuje sociálně-právní ochranu dětí v § 1 jako:
 - ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
 - ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
 - působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny
 - zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

Orgány s obecnou působností na úseku ochrany dítěte:

- soudy
- orgány určené zákonem o SPO
 - Ministerstvo práce a sociálních věcí
 - krajské a obecní úřady
 - Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně
 - fyzické a právnické osoby, pokud obdrží pověření k výkonu sociálně právní ochrany.
- Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip **preventivního působení** na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci.
- Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení.

Hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí

- **Předním hlediskem** poskytování sociálně-právní ochrany dětí je **nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí**, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.
- Sociálně-právní ochrana se **poskytuje všem dětem** (mladším 18 let) bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace .
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje **bezplatně**.
- **Stát je odpovědný za ochranu dětí** před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR.
- Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.

Principy:

- Důraz je také položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).
- Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.
- Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.
- Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy, aniž by zasahovaly do řízení a provozu zařízení, kde se vykonává ústavní nebo ochranná výchova; cílem sledování je dodržování práv dětí, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a dětmi.
- Cílem sociálně-právní ochrany dětí je též **sanace rodin**.

Typické situace, na které se sociálně právní ochrana vztahuje

- rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutkami, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití,
- opakovaně se dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- děti na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu;
- děti, které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců;
- děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami;
- děti, které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

Typické situace, na které se sociálně právní ochrana vztahuje

- pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.
- Zákon o SPO tedy k poskytnutí sociálně-právní ochrany **nepředpokládá jednorázovou událost** či krátkodobé působení, ale naopak předpokládá, že tyto skutečnosti trvají takovou dobu, že je třeba situaci vhodným způsobem řešit. Pokud by se jednalo o jednorázovou záležitost, musela by být takové intenzity, že by mohla nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte.

NGO

- Zákon o SPO dává možnost, aby i **nestátní subjekty** (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) **na základě pověření** vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy **plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí**, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48.
- **Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.**

Reforma péče o ohrožené děti

- **Národní strategie ochrany práv dětí**
- **Akční plán k naplnění Národní strategie**
- Z řady analýz a výzkumů a především z poznatků získaných přímo v praxi vyplývá potřeba provést zásadní reformu tohoto systému. Významným impulsem pro reformu jsou rovněž aktuální doporučení Výboru OSN pro práva dítěte, přijatá dne 17. června 2011 po projednání třetí a čtvrté periodické zprávy České republiky dokumentující aktivity k naplňování Úmluvy od roku 2003.

NÁRODNÍ STRATEGIE ochrany práv dětí „Právo na dětství“

- Cíle:
 - vytvořit takový systém, který zajistí důslednou ochranu všech práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb,
 - systém podporující zvyšování kvality života dětí a rodin, eliminující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném rodinném prostředí, případně v náhradním rodinném prostředí,
 - to vše za participace dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho bezprostředně dotýkají.
 - Při zajišťování „práva na dětství“ vyžadují určité skupiny dětí a rodin speciální přístupy a pozornost.

NÁRODNÍ STRATEGIE ochrany práv dětí „Právo na dětství“

- je založena na právech dítěte a definuje základní principy ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti.
- obsahuje konkrétní záměry, cíle a aktivity včetně harmonogramu, stanovení odpovědnosti jednotlivých rezortů a způsobu monitoringu a hodnocení.
- Předpokládá se, že Národní strategie bude naplněna v úzké spolupráci vlády, územních samospráv, nestátního neziskového sektoru a občanských iniciativ.
- Národní strategie by tak neměla být jen formálním dokumentem, ale východiskem pro uplatňování práv dětí nejen prostřednictvím změn legislativy, ale zejména každodenní praxí. Nepsaným cílem strategie je vnést do činnosti osob, které pracují s dětmi a pro děti a do celé společnosti „smysl Úmluvy“.
- Vláda přijetím této strategie vyjadřuje svou vůli a otevřenost k intenzivní spolupráci, koordinaci činnosti a sjednocování přístupů příslušných rezortů.
- Neseme společnou odpovědnost. Všechny děti si totiž zaslouží příležitost k dosažení svého plného potenciálu. Všechny děti mají **právo na dětství**.

NÁRODNÍ STRATEGIE ochrany práv dětí „Právo na dětství“

- Hlavní cíl:

„Děti a mladí lidé v České republice žijí kvalitní život, vyrůstají v bezpečném rodinném prostředí a mají rovné příležitosti, které využívají pro plný rozvoj svého potenciálu.“

Charakter systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti 2029:

1. Je plně zaměřen na dítě.
2. Respektuje potřeby a vývoj dítěte.
3. Sleduje dlouhodobý zájem dítěte, podporuje jeho jedinečnost a vývoj.
4. Umožňuje rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnickou příslušnost, náboženství, znevýhodnění, sociální prostředí, věk, sexuální orientaci a genderovou identitu.
5. Zahrnuje do řešení situace děti a rodiny, stejně jako celé jejich sociální okolí.

Charakter systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti 2029:

6. Staví na silných stránkách dětí a identifikuje nedostatky v prostředí, které brání v účinné realizaci práv dítěte.
7. Funguje integrovaně a ve spolupráci všech zúčastněných subjektů.
8. Je trvalým a interaktivním procesem.
9. Poskytuje a reviduje opatření a služby.
10. Je založen na objektivně zjištěných skutečnostech a důkazech.

(Minulý) Národní akční plán

- Vláda České republiky se schválením Národní strategie ochrany práv dětí (usnesením č. 4 ze dne 4. ledna 2012) zavázala vytvořit do roku **2018 funkční systém zajišťující důslednou ochranu všech práv dětí a naplňování jejich potřeb.**
- Jak se to povedlo s ohledem na úvodní část dnešního bloku?